

MÜSLÜMANLIK İBADET ve İNANÇ ÖLÇEĞİ KISA FORMU: GEÇERLİK ve GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ahmet AKIN*
Abdullah YANLIZ**

Öz

Bu araştırmanın amacı Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu (MİİÖKF; AlMarri, Oei & Al-Adawi, 2009) Türkçe'ye uyarlamaktır. Araştırma 137 birey üzerinde yürütülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinde iki alt boyutlu (toplumsal alanla ilgili inanç ve ibadetler, bireysel alanla ilgili inanç ve ibadetler) modelin iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2= 53.97$, $sd= 25$, $RMSEA= .092$, $NFI= .96$, $NNFI= .97$, $SRMR= .047$, $CFI= .98$, $IFI= .98$, $GFI= .92$, $SRMR= .053$). Ölçeğin faktör yükleri .67 ile .90, düzeltilmiş madde toplam korelasyonları .62 ile .87 arasında değişmektedir. Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları toplumsal alanla ilgili inanç ve ibadetler alt boyutu için .90, bireysel alanla ilgili inanç ve ibadetler alt boyutu için .86, ölçeğin bütünü için .91 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Müslümanlık İbadet ve İnanç, Geçerlik, Güvenirlik, Doğrulayıcı Faktör Analizi

Turkish Version of Short Muslim Practice and Belief Scale: The Study of Validity and Reliability

Abstract

The aim of this research is to examine the validity and reliability of the Turkish version of Short Muslim Practice and Belief Scale (SMPBS; AlMarri, Oei & Al-Adawi, 2009). Participants were 137 persons. Results of confirmatory factor analysis demonstrated that this scale yielded two factors (social problems and personal problems), as original form ($\chi^2= 53.97$, $df= 25$, $RMSEA= .092$, $NFI= .96$, $NNFI= .97$, $SRMR= .047$, $CFI= .98$, $IFI= .98$, $GFI= .92$, $SRMR= .053$). The factor loadings ranged from .67 to .90, corrected item-total correlations ranged from .62 to .87. Cronbach alpha internal consistency reliability coefficients of the scale were .90 for related social beliefs and prayers subscale, .86 for personal related individual beliefs and prayers subscale, and .91 for overall scale. Thus Short Muslim Practice and Belief Scale can be used as a valid and reliable instrument

Keywords: Muslim Practice And Belief, Validity, Reliability, Confirmatory, Factor Analysis.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, aakin@sakarya.edu.tr

** Uzm. Psk. Dan., Milli Eğitim Bakanlığı, abduallahyanliz@gmail.com

Giriş

Dini konular, yalnızca teologların ilgi alanına giren meseleler değildir. İnsanın sosyal, bireysel ve psikolojik yaşantısını biçimlendiren temel unsurlardan birisi olarak din; diğer birçok bilimsel disiplinin yanı sıra psikoloji ve eğitim alanında çalışmalar yürüten uzmanlar için de, tarih boyunca ilgi çekici bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Bireylerin inanç ve ibadetleri, yaşadıkları coğrafyada yaygın olan dinden etkilenmektedir.¹

İslam dini, dünyanın tamamına yayılmış bir dindir. İslam'a girmiş kişilere, Müslüman veya Mümin denilmektedir. Kendisine din olarak İslam'ı seçen bir milyardan üzerinde insan bulunmaktadır ve bu rakam İslam'ın en büyük ikinci din olmasını sağlamaktadır. İslam bir inanç sistemi olmasının yanı sıra; günlük, aylık, yıllık ve ömürlük ibadet pratikleri ile hayatın tam merkezinde olmayı hedefleyen bir sistemdir. Müslümanlar ağırlıklı olarak Ortadoğu, Kuzey Afrika, Orta ve Güney Asya'da yaşamlarını sürdürmektedir.² Bu bağlamda inanç ve ibadet, diğer dinlerde olduğu gibi İslâm'da da temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır. İnanç, insanın iç dünyasında gerçekleşen ve kalbine dayalı olarak verdiği bir karar olarak ifade edilebilir. İnsanın ibâdetlerini yerine getirmesi ve dine uygun bir yaşam tarzını benimsemesi ise bu inancın, yani imânın dışı vurumu olarak görülebilir.³

Birçok toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da inançlar, kültürü ve yaşam biçimini etkilemiştir. Müslüman toplumlarda hayatın her alanında; örneğin örf ve adetlerde, edebiyatta, sanat ve ahlak anlayışında inancın yani İslam dininin etkisi görülür.⁴ İslam'ın beş temel kuralı vardır ve bir bütün olarak dini düzen bu beş kaide üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan birincisi, İslam dinini benimsemek için söylenmesi gereken "kelime-i şahadet" kavramıdır. Şahadet getirmek, Allah'ın varlığını birliğini kabul ederek Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman etmek anlamına gelir. Ardından

¹ Bozkurt, R., "Cumhuriyet dönemi ilmihal çalışmaları ve problemleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya, 2006.

² AlMarri, T. S. K., Oei, T. P. S., & Al-Adawi, S., "The Development of the Short Muslim Practice and Belief Scale", *Mental Health, Religion & Culture*, 2009, c.12, s.5, ss.415-426.

³ Güneş, A., "Kur'an ışığında düşünce, inanç ve ifade hürriyeti", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, c.10, s1, ss.1-36.

⁴ Aşıkoğlu, N., "İslam'a göre inancın toplumdaki yeri ve rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, c.4, s1.

temel kuralların başında gelen namaz gündeme gelir ve Hz. Muhammed tarafından dinin direği olarak tanımlanan namazın günde beş vakit ve camide toplu halde kılınması teşvik edilmiştir. Üçüncüsü hacdir; hac, İslam'ın topluluk olarak meydana getirdiği en kapsamlı ibadet biçimidir ve kutlu belde olan Mekke'de ifa edilir. Oruç bu temel kurallardan dördüncüsüdür ve kişinin Allah'ın rızasını kazanmak dileğiyle Ramazan ayı boyunca belli vakitler arasında bir şey yiyip içmemesidir. Son olarak zekât, Müslümanların topluluk halinde yaşamalarının teminatı olarak ortaya çıkar ve İslami toplumsal hayatın temel unsurlarından biridir. Zekât, yerleşik yaşama geçmiş ve şehirleşmiş insanların, bir aidiyet hissi ve cemaat ruhu taşıyarak birbirine bağlanmasını sağlar.⁵

İslam'ın temel normlarına ek olarak ayet, hadis, kıyas ve icma gibi etmenler Müslümanların günlük hayatını şekillendirmektedir. Ayet Kur'an'da yer alan ve vahiy yoluyla gönderilen bilgileri, hadis Hz. Muhammed'in sözlerini, kıyas dinde yasak edilen şeylerle benzer özellikler taşıyan başka şeylerin de haram olmasını (örneğin sarhoş edici olan alkolün haram olmasından hareketle uyuşturucunun da haram olmasını) ve icma ise İslam alimlerinin görüş birliğini ifade eder.⁶ Müslüman bireylerin dinde, helâl sayılan (yapılmasına izin verilen) ve haram kılınan (yapılması yasaklanan) işleri gerçekleştirirken dini referanslara göre hareket etmesi gerekmektedir. Bu durum, var olan inancın gereği olarak yerine getirilmesi gereken ibadetleri ifade etmektedir.

İnsanların inanç ve ibadet düzeyini ölçen çalışmalar, yurtdışında başta Hristiyanlık olmak üzere ağırlıklı olarak diğer dinlere mensup bireyler üzerinde yürütülmüştür. Ancak bu konuyla ilgili çalışmalar devam etmekte ve "Müslümanların inançları ve ibadetleri" kavramları da araştırılmaktadır. Ülkemizde kısmen bu tür ölçme araçları mevcut olmasına rağmen uluslararası standartlarda geliştirilmiş bir ölçme aracının dilimize kazandırılması önemlidir. Bu araştırmanın amacı Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formunu⁷ Türkçeye uyarlamak ve ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemektir.

⁵ Gül, M., "İslam şehrinin doğuşu", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, c.6, ss.78-87; Schimmel, A., *Islam: An introduction*, Albany NY: State University of New York Press, 1992.

⁶ AlMarri ve diğerleri, 2009, *a.g.m.*

⁷ AlMarri ve diğerleri, 2009, *a.g.m.*

2. Yöntem

2.1 Araştırma Grubu

Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik analizleri, yaş ortalaması 25 ile 40 arasında değişen ve 75'i kadın, 62'si erkek toplam 137 öğretmen üzerinde yürütülmüştür.

2.2. Ölçme Aracı

Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu: Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu⁸ tarafından geliştirilmiş iki boyutlu bir ölçme aracıdır. 11 maddeden oluşan bu ölçek, 5'li likert tipi bir derecelendirmeye (1 Kesinlikle katılmıyorum– 5 Kesinlikle katılıyorum) sahiptir. Ölçeğin faktör yükleri .51 ile .88 arasında değişmektedir. Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ölçeğin bütünü için .83 olarak bulunmuştur.

2.3 İşlem

İlk aşamada ölçeğin İngilizce formu iyi düzeyde İngilizce bilen 3 öğretim üyesi tarafından önce Türkçeye çevrilmiş, daha sonra ise Türkçe formlar tekrar İngilizceye çevrilerek iki formun tutarlılığı dil ve gramer açısından incelenmiş ve denemelik Türkçe form elde edilmiştir. İkinci aşamada, Türkçe form psikolojik danışmanlık ve rehberlik ve ölçme değerlendirme anabilim dallarında görev yapan 2 öğretim üyesi tarafından tartışılmış ve son düzenlemeler yapılarak ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Araştırmada ölçeğin geçerlik çalışmaları olarak yapı geçerliği kapsamında doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin güvenirliği için iç-tutarlılık ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları incelenmiştir. Analizler LISREL 8.54 ve SPSS 17.0 ile yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1 Madde Analizi ve Güvenirlik

Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .62 ile .87 arasında sıralandığı görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları toplumsal alanla ilgili inanç ve ibadetler alt boyutu için .90, bireysel alanla ilgili inanç ve ibadetler alt boyutu için .86, ölçeğin

⁸ AlMarri ve diğerleri, 2009, a.g.m.

bütünü için .91 olarak belirlenmiştir. Bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: MİİÖKF Toplumsal Alanla İlgili İnanç ve İbadetler Alt Boyutu Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayısı

Madde No	<i>r_{yx}</i>
1	.77
2	.79
3	.87
4	.71
5	.62

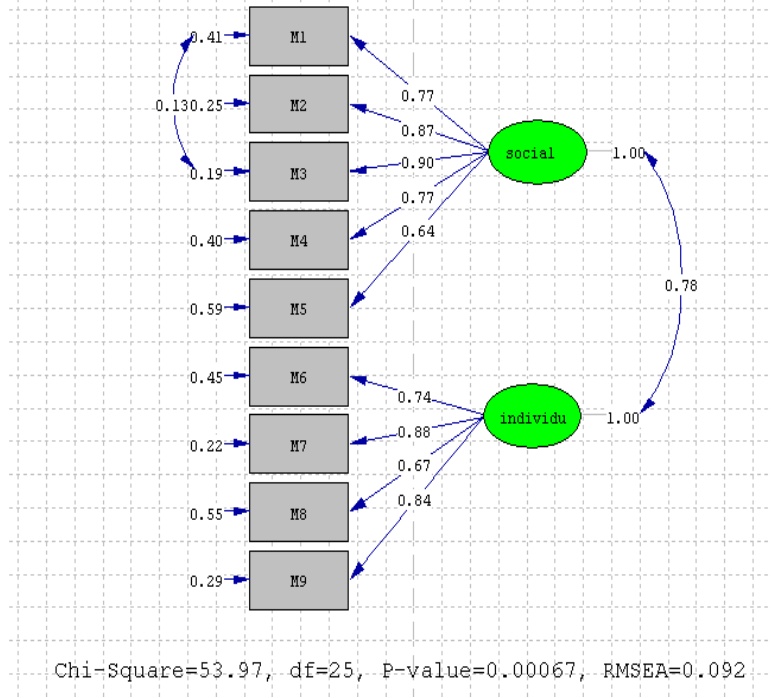
Tablo 2: MİİÖKF Bireysel Alanla İlgili İnanç ve İbadetler Alt Boyutu Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayısı

Madde No	<i>r_{yx}</i>
1	.66
2	.77
3	.63
4	.80

3.2 Yapı Geçerliği

Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu’nun yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizinde 9 maddeden oluşan, iki boyutlu ve faktör yükleri .62 ile .91 arasında sıralanan Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu’nun iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2=53.97$, $sd=25$, $RMSEA=.092$, $NFI=.96$, $NNFI=.97$, $SRMR=.047$, $CFI=.98$, $IFI=.98$, $GFI=.92$, $SRMR=.053$). Ancak, 1.-3. maddeler arasında ikili hata kovaryansı tanımlanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizine ait faktör yükleri Şekil 1’de sunulmuştur:

Şekil 1: Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'na İlişkin Path Diyagramı ve Faktör Yükleri

240 | db

4. Yorum/Tartışma

Bu çalışmada AlMarri ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun Türkçeye uyarlanması ve Türkçe formun geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yürütüldüğü gruplar sayı bakımından istatistiksel analizlerin gerektirdiği yeterlidir.⁹ Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun yapı geçerliği DFA ile incelenmiştir. DFA için uyum indeksi sınırları göz önüne alındığında, modelin iyi uyum verdiği ve ölçeğin orijinal fak-

⁹ Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S., "Using multivariate statistics", Boston: Allyn and Bacon, 2007.

tör yapısının Türkçe formun faktör yapısıyla uyduğu görülmektedir.¹⁰ Araştırmalarda kullanılabilecek ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin .70 olduğu¹¹ dikkate alınır, ölçüğün güvenilirliğini belirlemeye yönelik olarak elde edilen bulgular ölçüğün yeterli düzeyde güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Madde analizi sonucunda, ölçüğün madde-toplam korelasyon katsayılarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen tüm bulgular, bu ölçüğün bireyler açısından Müslümanlık ibadet ve inanç düzeyini belirlemek amacıyla yeterli düzeyde geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

5. Öneriler

Müslümanlık İbadet ve İnanç Ölçeği Kısa Formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular çerçevesinde bazı önerilerde bulunulabilir. Ölçeğin dilsel eşdeğerliğinin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda, test tekrar test yöntemiyle ölçüğün güvenilirliğinin belirlenmesi önerilebilir. Bunun yanı sıra ölçüğün uyum geçerliğini belirlemek amacıyla Müslümanlık inanç ve ibadet kavramları ile diğer ilişkili kavramlar arasındaki bağlantılar; geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış başka ölçekler aracılığıyla incelenebilir.

Kaynakça

- AlMarri, T. S. K., Oei, T. P. S., & Al-Adawi, S. (2009). The Development of the Short Muslim Practice and Belief Scale. *Mental Health, Religion & Culture*, 12(5), 415-426.
- Aşkoğlu, N. (2000). İslam'a göre inancın toplumdaki yeri ve rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1).
- Bozkurt, R. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilmihal çalışmaları ve problemleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Gül, M. (2001). İslam şehrinin doğuşu. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 78-87.
- Güneş, A. (2005). Kur'an ışığında düşünce, inanç ve ifade hürriyeti. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10(1), 1-36.

¹⁰ Hu, L. T., & Bentler, P. M., "Cut-Off Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling*, 2009, c.6, ss.1-55.

¹¹ Tezbaşaran. A. A., "*Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*", Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1996.

- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cut-Off Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, (1-55).
- Schimmel, A. (1992). *Islam: An introduction*. Albany NY: State University of New York Press.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

